

Horyzonty Edukacji Akademickiej 1/2023 (71-77)

DOI: <https://doi.org/10.26881/head.2023.1.06>

Małgorzata Karczmarzyk

Instytut Pedagogiki

Wydział Nauk Społecznych

Uniwersytet Gdański

ORCID: 000-001-9906-9574

Dialog o dydaktycznym, pedagogicznym i auto-terapeutycznym potencjale „Metody dialogów sztuki”

Streszczenie

Wszystko zaczęło się od jednego wspólnego obrazu namalowanego akwarelą, w zaciszu prywatnej pracowni, a później powstał projekt, który ewoluował głębiej. Do wspólnej pracy twórczej, w 2016 roku Małgorzata Karczmarzyk zapraszała początkowo tylko artystów plastyków. Później, swoje działania poszerzyła i obecnie do takiego dialogu przystępują ludzie różnych profesji: naukowcy, tutorzy, psychologowie, bioenergoterapeuci, policjanci, poeci, nauczyciele, rodzice, dzieci w różnym wieku. O tym właśnie projekcie, który stał się interesującym przyczynkiem do szerszych badań, realizowanych we współpracy z dr Beatą Karpińską-Musiał w zakresie edukacji międzykulturowej, pisze autorka. Dyskusja między autorką a rozmówczynią, stanowiąca kanwę prezentowanego tekstu, dotyczy potencjału dydaktycznego, pedagogicznego i auto-terapeutycznego „Metody dialogów sztuki.”

Summary

It all started with a shared painting created with watercolors in the privacy of a personal studio, but later a project emerged that evolved further. Initially, in 2016, Małgorzata Karczmarzyk invited only visual artists to participate in this collaborative creative work. Over time, she expanded her activities, and now people from various professions engage in this artistic dialogue: scientists, tutors, psychologists, bioenergy therapists, police officers, poets, teachers, parents, and children of different ages. This project, which has become an interesting contribution to a broader research conducted in collaboration with Dr. Beata Karpińska-Musiał in the field of intercultural education, is presented by the author in the form of a conversation. The discussion, which constitutes the base for the following text, revolves around the didactic, pedagogical, and self-therapeutic potential of the "Art Dialogue Method."

Słowa kluczowe: dialog sztuki, pedagogika, autoterapia, komunikacja, kreatywność

Keywords: art dialogue, pedagogy, self-therapy, communication, creativity

Notka o Autorce

Dr Małgorzata Anna Karczmarzyk - polska artystka interdyscyplinarna łącząca malarstwo, performance, fotografię z działalnością naukową, pedagożka, tutorka, społeczniczka, artysta malarka, pisarka. Wykładowczyni pracująca na Uniwersytecie Gdańskim od 2003 roku. Napisała ponad 60 publikacji,

których problematyka związana jest z pedagogiką, wychowaniem przez sztukę, edukacją artystyczną, rysunkiem dziecka, dialogiem malarskim, semiotyką sztuki, komunikacją wizualną, edukacją medialną. Miała ponad 50 wystaw w kraju i za granicą. Prowadziła warsztaty plastyczne m.in. w: Polsce, Szwecji, Turcji, Niemczech, Irlandii, USA, Portugalii, Hiszpanii, Izraelu, na Malcie oraz na Ukrainie. W swojej pracy artystyczno-badawczej stara się łączyć aparaturę pojęciową sztuki, nauki udowadniając, że dziedziny te jedynie pozornie są od siebie odległe.

1. Opis i geneza „Metody dialogów sztuki” stworzonej przez Małgorzatę Karczmarzyk

Wszystko zaczęło się od jednego wspólnego obrazu namalowanego akwarelą, w zaciszu prywatnej pracowni, a później powstał projekt, który ewoluował głębiej. Do wspólnej pracy twórczej, w 2016 roku Małgorzata Karczmarzyk zapraszała początkowo tylko artystów plastyków. Później, swoje działania poszerzyła i obecnie do takiego dialogu przystępują ludzie różnych profesji: naukowcy, tutorzy, psychologowie, bioenergoterapeuci, pedagodzy, poeci, nauczyciele, rodzice.

Metoda bazuje na tzw. interwencjach pedagogicznych, opartych na dialogu różnych uczestników, podejmujących wyzwanie w postaci wspólnego tworzenia. Z jednej strony jest to więc rodzaj aktywnej współpracy integrującej, a z drugiej strony sposób na porozumienie się, w którym następuje wymiana myśli doświadczeń, przeżyć, emocji i uczuć. Dialog sztuki jest poszukiwaniem drogi dla „idealnego” języka. Występuje w nim kilka rodzajów komunikacji: jest to komunikacja metaforyczna poprzez obraz, komunikacja przez ekspresję własną, która dzieje się w trakcie dialogu, jak również komunikacja werbalna, która staje się istotna po namalowaniu dzieła. Omawianie wspólnej pracy stanowi specyficzne domknięcie całego procesu. Obydwoje partnerzy dialogu, oprócz dzielenia się emocjami, które dzieją się w trakcie malowania, uruchamiają również myślenie i auto-analizę. Wchodzą dzięki temu głębiej w cały proces twórczy i autoterapeutyczny.

2. Rozmowa Małgorzaty Karczmarzyk z Beatą Karpińską-Musiał na temat potencjału dydaktycznego, pedagogicznego i auto-terapeutycznego „Metody dialogów sztuki”

Małgorzata Karczmarzyk: Czy pamiętasz w jaki sposób spotkałyśmy się razem w tzw. dialogu sztuki?

Beata Karpińska-Musiał: Małgosiu, dziękuję przede wszystkim za to spotkanie i okazję do rozmowy. Rzeczywiście sięgasz do samego początku, to znaczy do momentu, kiedy pierwszy raz razem malowałyśmy – to już chyba było parę lat temu? Akurat wtedy, gdy mi zaproponowałaś ten dialog, ja byłam głodna nowych form dydaktycznych, odmiennych, innowacyjnych sposobów komunikowania treści i nauczania. Pracujemy na co dzień jako badaczki w naukach społecznych i humanistycznych, pedagogiki, ogólnie dydaktycy

i dydaktyczki akademickie w sposób bardzo specyficzny, w zasadzie ograniczony tylko do pewnych form wyrazu: piszemy, dyskutujemy, czytamy, uczymy się sami, ale głównym kanałem przetwarzania informacji jest lektura, słowo mówione, relacja werbalna, intelektualna, niekiedy działania praktyczne nakierowane na przygotowanie nauczycieli do pracy. Natomiast Twoje dialogi sztuki uruchamiają zupełnie inny potencjał własnej refleksji badawczej i dydaktycznej, ale też autorefleksji nad jakością kontaktu z drugim człowiekiem, komunikacji z Innym, współpracy bez z góry założonego planu.

Małgorzata Karczmarzyk: Tak, bo to jest inne niż wszystko, bez zasad i schematów, bez reguł, bowiem w dialogu sztuki nie ma takich właśnie schematycznych, konkretnych oddziaływań. Przez dialog sztuki aktywujemy inną przestrzeń komunikacyjną i empatię, tolerowanie swoich granic, a także granic partnera/partnerki dialogu. Dlatego też akceptuję jego/jej sposób komunikacji, jego/jej granice, przestrzeń osobistą, estetykę, sposób wyrażania się przez sztukę, a także jego/jej ekspresję plastyczną. Jestem świadoma, że każdy człowiek ma unikalny sposób wyrażania siebie, a dialog sztuki to miejsce, gdzie różnorodność jest mile widziana i doceniana. Poprzez otwarte podejście i akceptację, możemy wzajemnie się inspirować i uczyć, tworząc przestrzeń, w której każdy może odkryć i rozwijać swoje artystyczne możliwości. No i właśnie ta wolność, kreacja i taki brak instrukcji postępowania w metodzie są potencjalnie pedagogiczne. A jaki jest potencjał pedagogiczny dialogu sztuki, według Ciebie?

Beata Karpińska-Musiał: Ten pedagogiczny potencjał będzie zahaczał o dużo głębsze podstawy ontologiczne i epistemologiczne (jak to lubimy mówić w żargonie profesjonalnym) związane z różnymi pedagogiami i w ogóle z myśleniem o tym, na czym polega edukacja, a w niej relacja z drugim człowiekiem. Ale może zacznę od tego, że widzę w dialogach malarskich przede wszystkim metaforę furtki otwierającej do relacji, tak najprościej chciałabym to ująć. Furtka otwierająca kontakt z drugim człowiekiem, którego *de facto* nie znamy, ponieważ jak wiem dialogi sztuki opierają się na Twoim malowaniu z różnymi, również obcymi Tobie osobami. Zatem z jednej strony jest to taki dialog otwierający kontakt, stąd nazwijmy go bramą, furtką, do ekspresji malarskiej, ale z drugiej strony, to otwarcie jak wiemy stanowi też absolutną podstawę edukacyjnej relacji człowieka z człowiekiem w procesie kształcenia. Jest to więc wzajemne uczenie się od siebie, głęboki dialog edukacyjny.

Małgorzata Karczmarzyk: Tak, dobrze, że o tym wspominasz, bo w dialogach sztuki właśnie występuje wzajemne uczenie się. Tak się dzieje, gdy np. jako artystka pokazuję warsztat malarski innej osobie, niejako daję jej ten warsztat, a ona, np. otwiera mnie na swoją kreację i odmienną percepcję. Wzajemnie się zatem wymieniamy, edukujemy, inspirujemy, otwieramy się na sztukę, uwalniamy na różnorodność i rozwijamy nasze umiejętności komunikacyjne...

Beata Karpińska-Musiał: ..., czyli jest to uczenie się w działaniu z perspektywy Twojej jako artystki. Badanie w działaniu z perspektywy pedagoga jest zarazem kształceniem w działaniu, a z perspektywy uczestników dialogów uczeniem się w działaniu, gdyż te osoby jednocześnie uczą się o sobie bardzo dużo, w tym np. swoich reakcji na to, co namalują. Mogą pojawiać się tutaj różne uczucia: fascynacji, ciekawości, inspiracji, ale również wstydu, zażenowania.

Tam, gdzie wchodzi estetyczne kryteria, mogą pojawić się elementy niewiedzy, eksperymentowania, mniejszej lub większej pewności siebie, więc jest to wielkie pole dla uczenia się warsztatu malarskiego, ale również refleksyjnej nauki o sobie samym.

Małgorzata Karczmarzyk: Dialog sztuki ma również potencjał auto-terapeutyczny. Tak jak w arteterapii, tutaj nie jest istotny efekt końcowy, ale sam proces działania i to właśnie podczas niego najwięcej się dzieje. Ważnym aspektem dialogu sztuki jest samoobserwacja. Poprzez zaangażowanie w twórczość, osoba z dialogu może zyskać większą świadomość swoich emocji, przekonań i ukrytych treści. Sztuka staje się narzędziem, które pozwala na wyrażanie tego, co czasami trudno jest wyrazić w słowach. Wizualne, symboliczne czy kinestetyczne wyrażanie siebie daje możliwość eksploracji głębszych warstw naszego bytu. Proces dialogu sztuki może przynieść ulgę psychiczną i emocjonalną, stymulując procesy samo uzdrawiania. Poprzez twórcze działania, dana osoba może odreagować stres, traumę czy inny rodzaj trudności życiowych. Sztuka staje się bezpieczną przestrzenią do eksploracji trudnych tematów i wyrażania tożsamości. Warto podkreślić, że dialog sztuki nie zastępuje terapii, ale może być cennym uzupełnieniem procesu terapeutycznego. Jest to narzędzie, które może być wykorzystane zarówno przez osoby doświadczające trudności emocjonalnych, jak i przez tych, którzy pragną pogłębić swoją samoświadomość i rozwijać się jako jednostki.

Beata Karpińska-Musiał: Oczywiście! Samopoznanie w tym procesie ma wymiar silnie pedagogiczny. Jestem ostatnio po wrywkowej lekturze Noela Carrolla, *Filozofia sztuki masowej*, w której analizuje on krytykę różnych filozofów na temat rozróżnień na sztukę „właściwą” oraz „masową”. Częstym kryterium przydawanyemu sztuce „właściwej”, jest przede wszystkim indywidualna ekspresja twórcy, a w Twojej metodzie dialogów sztuki takiej ekspresji jest bardzo dużo. Można by ten proces nazwać „pedagogią ekspresji twórczej” (uśmiech).

Małgorzata Karczmarzyk: Tak...pedagogia sztuki, pedagogia istoty, ale tej głębokiej istoty, *eidos* prawdy. Według Platona pojęcie *eidos* oznacza coś co istnieje niezmiennie, czyli wieczny byt, który jest niewidzialny dla oczu, ale za to jest poznawalny przez duszę, która przed uwięzieniem w ciele obcowała z wiecznymi ideami, a będąc w ciele, rozpoznaje *eidos*, patrząc na rzeczy. W trakcie dialogów sztuki to, co jest niewidzialne dla oczu dzieje się na płaszczyźnie głęboko schowanej, rozpoznajemy pewne rzeczy, pewną prawdę, która jest niewypowiadalna werbalnie. Poznajemy ją wchodząc w dane zjawisko głębiej, a dialog sztuki, w takiej pedagogiczno-filozoficznej refleksji, jest owym wejściem w głąb, wejściem w coś niewidocznego w tę inną przestrzeń, trzecią przestrzeń, która jest formą porozumienia bez barier. Dialog sztuki zatem jest to poszukiwanie odmiennego języka, bo język werbalny nie jest neutralny, jest on arbitralny, posiada pewne schematy, reguły i zachowania są obecne w wielu obszarach naszego życia. Jednak w dialogu sztuki wszystko jest możliwe. To jest przestrzeń, gdzie można całkowicie wyrazić siebie i w pełni eksplorować własną ekspresję. To miejsce, gdzie otwarta jest przestrzeń na różnorodność, wykluczenia, odmienność i kontrasty.

Beata Karpińska-Musiał: Jeśli więc mówimy o pedagogii lub pedagogice w kontekście dialogów, a nie wyłącznie o komunikacyjno-teleologicznie zorientowanej dydaktyce, to możemy właśnie przywołać otwieranie tej symbolicznej trzeciej przestrzeni dla wszelkich wykluczeń. W tym czysto jednostkowym wymiarze to jest symboliczne otwieranie przestrzeni, zupełnie niewidocznej i niwelującej zahamowania, wykluczenia i *de facto* różnice.

Małgorzata Karczmarzyk: I dlatego dialogi sztuki można również wykorzystać w edukacji międzykulturowej, prawda? Jak myślisz, jaki potencjał dla tego aspektu nauczania może mieć metoda?

Beata Karpińska-Musiał: W pewnym sensie już to powiedziałyśmy przed chwilą, tak między liniami. Wydaje mi się jednak przede wszystkim, że będzie tutaj grała dużą rolę po prostu uwrażliwianie na inność... bardzo szeroko rozumianą inność. W pedagogice międzykulturowej kategoria „Innego” jest bardzo aktywna i wybrzmiewa silnie. Nawiązuje do tolerancji aksjologicznej oraz zasad agonistycznego dialogu, w którym musimy po pierwsze dostrzec na początku kim sami jesteśmy, a po drugie dokonać samo-oglądu mechanizmów, które nas skłaniają do braku tolerancji – tak mówiąc trochę przewrotnie – celem ich wyeliminowania. Czyli samopoznanie jest etapem progowym, koniecznym do wejścia w dialog międzykulturowy. Mamy bowiem w naszym habitusie zakodowane pewne reakcje, zachowania, wzorce, schematy myślowe, priorytety, stereotypy normatywne, które często zderzają się z tym Innym, czyli z innym systemem, schematem, habitusem i zachowaniem ludzi nie tylko z dalekiej, ale i bliskiej kultury. To może się przejawiać w mowie ciała w trakcie malowania, w doborze koloru - nawiązując już do dialogów sztuki w ekspresji, w tym nawet czy cała przestrzeń do malowania zostanie zagospodarowana, czy tylko jej część – tak podejrzewam, prawda?

Małgorzata Karczmarzyk: Dokładnie, masz rację. W mojej współpracy międzynarodowej, bo dialogi sztuki prowadziłam również na przykład ze studentami Politechniki Lizbońskiej, czy też Uniwersytetu Maltańskiego, z artystami z Nigerii, z pedagogami z Indii, Węgier, Czech i Ukrainy wyszło mi, że ten dialog ujawnia właśnie odmienne habitusy, schematy myślowe, ale też blokady, które są różne w zależności od kultury danego kraju. Myślę, że moja metoda ma wielki potencjał dla takiej edukacji i mogłybyśmy jeszcze sporo na ten temat mówić, bo wątków jest tutaj wiele do poruszenia. Jednak kończąc już nasze spotkanie dialogowe, tym razem werbalne, chciałabym zapytać Cię o podsumowanie i określenie tego, jak myślisz, czy warto w ogóle wykorzystywać moją metodę dialogów sztuki w kontekście dydaktyki?

Beata Karpińska-Musiał: Tak, jak najbardziej! Ja jestem zagorzałą adwokatką i zwolenniczką takiego poszerzania „dydaktycznej świadomości” u nauczycieli i nauczycielek akademickich, a to, co Ty tworzysz i proponujesz w tej metodzie jest żywe, związane z łączeniem ludzi ze sobą, kreuje taki nowy rodzaj światoodczucia edukacyjnego, ucieleśnienia uczenia się i nauczania. Zdecydowanie ta wielozmysłowość wchodzi tutaj w grę i ona jest bardzo ważnym elementem głębokiego uczenia się.

Małgorzata Karczmarzyk: Tak, bo dialog sztuki trzeba wykonać fizycznie i poczuć to wszystko o czym mówiłaś, inaczej się nie uda. Dziękuję Ci za piękną inspirację i ważną dyskusję, która poszerzyła także moje myślenie o tej metodzie.

Foto: Beata K. Musiał: Rozmówczynie po sesji dialogów sztuki w pracowni Małgorzaty Karczmarzyk, czerwiec 2021 r.

Podsumowanie

W naszej dyskusji o dialogu sztuki podkreślałyśmy jego znaczenie w kontekście dydaktycznym, pedagogicznym i autoterapeutycznym. Oto kilka wniosków podsumowujących nasze spotkanie:

1. Powstanie "Metody dialogów sztuki" stanowi unikalne podejście do artystycznej współpracy i komunikacji. Niniejsza dyskusja wokół tej metody miała na celu pokazanie jego potencjału dydaktycznego, pedagogicznego i autoterapeutycznego.
2. Potencjał dydaktyczny dialogu malarskiego polega na zdolności do stymulowania aktywnej współpracy i integracji między uczestnikami. Poprzez wymianę myśli, doświadczeń i emocji, dialog sztuki stanowi platformę do wspólnego uczenia się i zrozumienia.
3. Pedagogiczne wymiary dialogu sztuki są widoczne w roli katalizatora dla osobistej ekspresji i kreatywnego poszukiwania. Uczestnicy angażują się w proces samodzielnej analizowania i krytycznego myślenia, pogłębiając swoje rozumienie aspektów twórczych i terapeutycznych sztuki.
4. Dialog sztuki służy jako forma autoterapii, umożliwiając uczestnikom eksplorację i wyrażanie emocji, doświadczeń i wewnętrznych myśli poprzez proces twórczy. Dyskusja autorek podkreśla przekształcające i uzdrawiające efekty tej metody.

5. Implikacje dla edukacji i terapii. Włączenie dialogu sztuki o do podejść dydaktycznych może wzmocnić umiejętności komunikacyjne, rozwijać kreatywne myślenie i promować refleksję nad sobą. Ponadto, autoterapeutyczny potencjał dialogu oferuje wartościowe narzędzie dla jednostek poszukujących rozwoju osobistego i uzdrowienia emocjonalnego.

Analiza dialogu malarskiego w kontekście dydaktycznym, pedagogicznym i autoterapeutycznym dowodzi jego znaczącego potencjału jako skutecznej metody komunikacji, uczenia się i osobistej transformacji. Warto kontynuować dalsze badania i stosowanie tej metody w celu pełnego zrozumienia jej korzyści i wkładu w dziedzinę interwencji pedagogicznych opartych na sztuce.

Bibliografia

Karczmarzyk, M. (2019). *Dialogi malarskie. Poszukiwanie potencjału komunikacyjnego na płaszczyźnie wizualno-werbalnej*. Kraków: Wyd. UP.

Karczmarzyk, M. (2018). *Dialogi równoległe – wykorzystanie języka obrazu w spotkaniu tutoringowym, w: Tutoring jako spotkanie. Historie indywidualnych przypadków*, pod red. B. Karpińska-Musiał, M. Panońko. Warszawa: Wyd. Wolters Kluwer.